

УДК (351 : 327) (477)

УКРАЇНСЬКИЙ І ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ (КІНЕЦЬ ХХ – ПОЧАТОК ХХІ ст.)

Ігор Дацків

Тернопільський національний економічний університет
Україна, 46020, м. Тернопіль, вул. Львівська, 11
e-mail: idatskiv@ukr.net

Ольга Ролінська

Тернопільський національний економічний університет
Україна, 46020, м. Тернопіль, вул. Львівська, 11
e-mail: rollingolya@gmail.com

Зацікавленість українського суспільства у модернізації державних інституцій на основі європейських підходів є досить значною, що, у свою чергу, вимагає удосконалення, а подекуди і розбудови злагоджених механізмів державного управління. Євроінтеграційні прагнення України ставлять на порядок денний питання про вдосконалення системи виконавчої влади, оскільки саме вона відповідальна за реалізацію різноманітних державних функцій, у тому числі і політики європейської інтеграції.

Державотворчі процеси в Україні наприкінці ХХ – початку ХХІ ст. відбувались і відбуваються у період докорінних політичних та економічних зрушень всередині українського суспільства та історичних перетворень у системі міжнародних відносин, характерною ознакою яких був перехід від конфронтаційної моделі світоустрою до створення нової системи загальноєвропейської безпеки. Реалізація Україною свого політичного й економічного потенціалу знаходилась у безпосередній залежності від її повномасштабного входження до європейських та євроатлантичних інтеграційних угруповань. Актуальність даної статті полягає у необхідності узагальнення досвіду та потребі наукового обґрунтування місця України у процесах європейської інтеграції, оскільки багато аспектів даної проблеми залишилися поза увагою українських дослідників, зокрема істориків. Зважаючи на проголошену на найвищому державному рівні мету побудови в Україні сучасного європейського демократичного суспільства, дане дослідження є актуальним

із суспільно-практичного погляду, насамперед у плані розробки подальшої стратегії європейської інтеграції України.

Метою нашої публікації є розкриття сутності та генези механізмів реалізації державної інформаційної політики України у сфері євроінтеграції.

Проблемі євроінтеграційних викликів для систем державного управління присвячували свої дослідження вітчизняні та зарубіжні науковці різних періодів. Різноманітні питання теорії та практики державної інформаційної політики європейської інтеграції України досліджують такі вітчизняні учені як: А. Баровська [1], В. Васютіна [2], О. Григор [3], І. Дацків [4], В. Копійка [5], Ю. Палаганюк [6], Ж. Панченко [7], В. Шатун [8] та інші.

Україна, як й інші посткомуністичні держави Центральної та Східної Європи, відновила свою незалежність, обрала демократичний шлях розвитку та визначила стратегічну мету – вступ до Європейського Союзу.

У 90-ті роки минулого століття викристалізувалася зовнішньополітична орієнтація України у напрямку інтеграції до європейської спільноти. Європейський вибір відкриває нові перспективи для співпраці України з розвиненими країнами континенту, економічного розвитку, соціального й інтелектуального прогресу, зміцнення позицій держави у міжнародній системі координат.

Для України європейська інтеграція – це шлях модернізації економіки, залучення іноземних інвестицій і новітніх технологій, підвищення конкурентоспроможності українсь-

кого товаровиробника, можливість виходу на єдиний внутрішній ринок ЄС.

У політичному аспекті європейська інтеграція детермінує модернізацію правового поля української держави, демократизацію її політичної й інституціональної систем. Співпраця з ЄС сприятиме наближенню соціальних умов України до високих європейських стандартів, підвищенню рівня життя та статку населення.

У культурно-цивілізаційному аспекті євроінтеграція – це шлях до активізації взаємобміну між українською та західноєвропейською гуманістичною культурами, одночасне становлення України як інтегрованої частини глобального суспільства, так і національної держави [9, с. 71].

Європейська інтеграція на сучасному етапі – це магістральний напрям розвитку континенту, який визначить ситуацію у самій Європі у третьому тисячолітті, так і її місце у світі. З часу свого заснування у 1957 р. (ЄЕС, а сам ЄС – 1991 р.) Європейський Союз поступово перетворився на один із найпотужніших політичних і фінансово-економічних центрів сучасного світу, першорядний компонент новоствореної архітектури європейської безпеки, ядро системи європейських стандартів.

Державна політика України у сфері Європейської інтеграції почала формуватися після проголошення незалежності. Європейський Союз визнав створення нашої держави однією з найважливіших подій в історії сучасної Європи та висловив переконання, демократична сильна Україна зможе зробити значний внесок у загальну європейську стабільність. Про це було зазначено у спільній позиції країн членів Євросоюзу у листопаді 1994 р. До того ж Європейський Союз висловив свій намір підтримувати незалежність, територіальну цілісність і суверенітет України у своєму Плані дій для України, зробленому у той час [5, с. 6].

Державна інформаційна політика у сфері європейської інтеграції знаходиться на межі державної інформаційної політики та політики європейської інтеграції України. Первинним і сенсоутворюючим щодо категорії «державна інформаційна політика у сфері європейської інтеграції» є поняття «державна інформаційна політика», а значення кате-

горії євроінтеграції полягає у формулюванні предмета для відповідної інформаційної діяльності та визначення орієнтирів (законодавчих умов, стандартів і правил). Первинність поняття «державна інформаційна політика» свідчить про відтворення інформаційною політикою у сфері європейської інтеграції основних принципів, напрямів реалізації та завдань, притаманних державній інформаційній політиці [10, с. 18-19].

Державна інформаційна політика – це система стратегічних напрямів, цілей, пріоритетних завдань і принципів діяльності держави з одержання, використання, поширення, зберігання інформації з метою забезпечення захисту права кожного на інформацію, свободи прояву поглядів, сприяння міжнародній співпраці в інформаційній сфері й утвердження інформаційного суверенітету України [11].

Державна інформаційна політика України формується як складова частина соціально-економічної політики держави, виходячи з пріоритетності національних інтересів і загроз національній безпеці України, ґрунтується на засадах правової демократичної держави та впроваджується шляхом реалізації відповідних національних доктрин, стратегій, концепцій і програм відповідно до законодавства України [12, с. 52].

Зауважимо, що поняття саме національної інформаційної політики слід формулювати у контексті регулятивного підходу, встановлюючи тільки провідні регулятивні концепти та залишаючи нюанси на саморегулювання. Тобто національна інформаційна політика має бути спрямована на створення умов діяльності в інформаційній сфері та визначення концептуальних засад врегулювання інформаційних відносин акторів національного інформаційного простору – суб'єктів інформаційної діяльності. Отже, можна визначити національну інформаційну політику як сукупність принципів і норм, що регулюють форми, методи й основні напрями діяльності суб'єктів національного інформаційного простору та встановлюють параметри якості, достовірності та своєчасності оперування інформацією.

Використання управлінського підходу є адекватним для тлумачення поняття «державна інформаційна політика». Ґрунтуючись на

проекті Концепції національної інформаційної політики, формулюваннях А. Плітка та Л. Угрин, державну інформаційну політику можна трактувати як: визначені на основі національних інтересів країни стратегія, напрями та завдання держави у сфері збирання, зберігання, обробки, аналізу, використання, поширення та надання інформації (інформаційних ресурсів), а також механізми контролю за інформаційними потоками, їх змістом і спрямуванням [13, с. 19].

У міжнародних відносин існує два аспекти щодо трактування інтеграції. По-перше, інтеграція є процесом, за якого, як стверджує Е. Гаас, «політичні сили у кількох різних національних утвореннях прагнуть перенести свою політичну діяльність та очікування до нового центру, нових інституцій, які набувають або претендують набути юрисдикцію над існуючими національними державами». По-друге, інтеграцію розуміють і як результат цього процесу [14, с. 54]. Ці характеристики повною мірою стосуються й європейської інтеграції, щодо якої вчені також пропонують вирізняти окремо інтеграцію як інтелектуальний проект.

Поняття «проект європейської інтеграції» стосується зусиль інтелектуалів, політичних еліт, громадських рухів щодо створення єдиного європейського устрою. Поняття «процес європейської інтеграції» описує покрокове перетворення роз'єднаних європейських націй на систему, інтегровану політично, юридично й економічно. Цей процес відбувається шляхом створення єдиного інституційного механізму та поступової уніфікації та зрощування національних політик і сегментів ринку європейських держав з метою подолання суперечностей між глобалізацією й обмеженими можливостями національних держав, протидії внутрішнім і зовнішнім деструктивним факторам [15].

Поняття «продукт європейської інтеграції» характеризує поточний результат цього процесу – безпосередньо Євросоюз, його політичні установи, різні спільні політики та практики [16, с. 4]. При цьому сам Євросоюз Жак Делор визначив як «об'єкт політично не ідентифікований». Багато науковців все ж таки намагаються його ідентифікувати, утворюючи різні неологізми, хоча результати їхніх зусиль не такі витончені: квазідержава,

міждержавна організація, наднаціональний державний устрій, федерація, конфедерація, багаторівнева система уряду тощо [16, с. 7].

Україна першою серед країн СНД уклала Угоду про партнерство та співробітництво з Європейським Союзом 16 червня 1994 р. Вона була ратифікована Верховною Радою України 10 листопада 1994 р., а набула чинності 1 березня 1998 р. після її ратифікації всіма державами-членами ЄС. Дана Угода стала базовим документом, що визначав правовий механізм двостороннього співробітництва між Україною та ЄС на десять років.

Прагнення отримати членство в Євросоюзі були проголошені Україною та визнані ЄС вже після ратифікації УПС, тобто наприкінці 90-х років ХХ ст. разом із затвердженням 11 червня 1998 р. Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу Указом Президента України. Європейська інтеграція є головним і незмінним пріоритетом розвитку України, що закріплений у Законі України «Про основи національної безпеки України» (2003 р.) та у Законі України «Про засади внутрішньої та зовнішньої політики» (2010 р.).

На початку другого десятиліття ХХІ ст. Євросоюз та Україна почали переговори про укладання нової посиленої Угоди про асоціацію, що включала і створення Зони вільної торгівлі (за рік до закінчення терміну дії Угоди про партнерство та співробітництво), адже після десятирічного співробітництва між Україною та Євросоюзом у форматі УПС взаємні договірні-правові зобов'язання Сторін потребували суттєвого розширення через досягнення та нові виклики співпраці. Хоча переговори щодо Угоди про асоціацію між ЄС та Україною було офіційно завершено, а її зміст парафровано 2012 р., на той час важливим було її підписання, адже укладання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, а також її реалізація відповідають державній євроінтеграційній політиці нашої країни [5, с. 6].

Основу державної політики складають системно узгоджені концептуальні засади та принципи, що визначають і регламентують функції, форми та зміст правових, організаційних, економічних та інших дозволенних чинним законодавством взаємовідносин між державою й іншими суб'єктами, а також між

самими суб'єктами у відповідній сфері. Значені категорії і створюють ядро інформаційної політики й обумовлюють її унікальність, несхожість з іншими аналогічними явищами. В ідеалі ці елементи мають бути унормовані відповідним нормативно-правовим актом, яким має стати згадана Концепція державної інформаційної політики.

Концептуальні засади державної інформаційної політики встановлені Конституцією України: ідеологічна багатоманітність, заборона цензури, право на свободу думки та слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань, захист конфіденційної інформації про особу та право особи на ознайомлення з інформацією про себе у владних структурах, установах та організаціях, право судового захисту від недостовірної інформації, обмеження доступу до інформації виключно на основі закону (ст. 15, 32, 34) [17]. Ці положення є прогресивними й актуальними, вони відповідають аналогічним міжнародним нормам. Найрозвиненіші концептуальні засади інтелектуальної й інформаційної діяльності, на думку авторського колективу видання «Е-майбутнє та інформаційне право», містять також законодавче обмеження та чітке тлумачення випадків застосування державою покарання за розголошення державної таємниці, право не піддаватися нагляду або покаранню за критичні або образливі зауваження на адресу держави, державної політики або дій, якщо дані зауваження або дії не мали безпосередньою метою провокування насильства [18, с. 188].

Принципи державної політики – це фундаментальні, науково обґрунтовані, а у певних випадках і законодавчо закріплені положення, відповідно до яких формується та реалізується державна політика [19, с. 152].

1 травня 2004 р. відбулося п'яте розширення ЄС, так зване розширення на Схід. Уперше Євросоюз поповнили відразу десять держав, з яких вісім – постсоціалістичні країни Центральної та Східної Європи (далі – ЦСЄ) (Естонія, Латвія, Литва, Польська Республіка, Угорщина, Чеська Республіка, Словенія, Словацька Республіка). Ще дві країни регіону (Болгарія та Румунія) приєдналися до ЄС через три роки, у 2007 р., коли відбулося шосте, на сьогодні вже передостаннє

розширення Євросоюзу після вступу до ЄС Хорватії 1 липня 2013 р. Для більшості держав п'ятого розширення ЄС реалізація програми підготовки до вступу охопила близько 11 років, а для Болгарії та Румунії – 14-15 років. Уперше членами ЄС стали країни (окрім Кіпру та Мальти), які лише наприкінці 1980-х рр. почали перехід від соціалістичної економіки до ринкового господарства, від авторитарної держави до демократії європейського зразка. У процесі євроінтеграції України велике значення має вивчення й узагальнення досвіду тих постсоціалістичних держав ЦСЄ, що вже стали членами ЄС, адже з теоретико-методологічної точки зору важливим у процесі європейської інтеграції нашої держави є максимальне використання аналогічного досвіду цих держав [5, с. 109].

Після укладання асоційованих угод з ЄС політика держав ЦСЄ була спрямована на адаптацію національного законодавства до норм і стандартів Євросоюзу, більш тісну економічну інтеграцію, співпрацю у пріоритетних напрямках зовнішньої політики. Головною метою імплементації цих угод було створення зони вільної торгівлі між ними та ЄС через скасування митних зборів та інших торговельних бар'єрів до кінця 1990-х років.

Багато українських вчених вважають, що Європейські угоди стали основним механізмом реалізації стратегій країн Центрально-східної Європи на європейську інтеграцію, а тому досягли своєї головної мети: «мета виконати Копенгагенські критерії членства в Євросоюзі державами-кандидатами обумовила спрямованість внутрішньої та зовнішньої політики їхніх урядів – демократичні суспільні перетворення, зміцнення громадянського суспільства, глибокі ринкові трансформації за сприяння союзних інституцій та поглиблення політичного співробітництва з державами-членами ЄС» [20, с. 9].

Таким чином, можна констатувати, що державна політика щодо європейської інтеграції – це стратегічний курс, спрямований на європейську інтеграцію у різних сферах у процесі об'єднання Європи, що формується, здійснюється й оцінюється органами державного управління та громадськістю.

Загалом аналіз державної політики у сфері європейської інтеграції можна робити відповідно до таких етапів: по-перше, форму-

вання та схвалення державної політики на основі аналізу суспільних проблем і врахування громадської думки, а також стратегії розвитку держави; по-друге, здійснення державної політики передбачає реалізацію державної політики відповідно до комплексу заходів із впровадження ухвалених рішень і програм; по-третє, оцінка державної політики задля перевірки ефективності державної політики, що, залежно від результатів оцінки, може призвести до продовження на пряму та засобів реалізації державної політики, їх коректування або відмови від політики у цілому.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Баровська А.В. Механізми реалізації державної інформаційної політики у сфері європейської інтеграції: автореф. дис... канд. наук з держ. управління: 25.00.02 / Анастасія Валеріївна Баровська; Акад. муніципального упр. – К., 2010. – 20 с.
2. Васютіна В.В. Інформаційна політика України в контексті євроінтеграційних процесів: автореф. дис... к. політ. н.: 23.00.02 / Владлена Володимирівна Васютіна; Держ. закл. «Південноукр. нац. пед. ун-т ім. К.Д. Ушинського». – Одеса, 2014. – 16 с.
3. Григор О.О. Формування інформаційного суспільства в Україні в контексті інтеграції в Європейський Союз (державно-управлінський аспект): автореф. дис... канд. наук з держ. управління: 25.00.01 / Олег Олександрович Григор; Львів. регіон. ін-т держ. упр. Нац. акад. держ. упр. при Президенті України. – Львів, 2003. – 20 с.
4. Дацків І. Становлення і розвиток українсько-польських відносин наприкінці ХХ століття / Ігор Дацків // Всеукраїнський науковий журнал «Мандрівець». – Вип. 1. – Тернопіль, 2015. – С. 28-31.
5. Копійка В.В. Європейський Союз: історія і засади функціонування: [навч. посіб.] / В.В. Копійка, Т.І. Шинкаренко; ред. Л.В. Губерський. – К.: Знання, 2009. – 751 с.
6. Палаганюк Ю.В. Державна євроінтеграційна політика України: теорія, методологія, механізми: [монографія] / Юліана Вікторівна Палаганюк. – Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2014. – 392 с.
7. Панченко Ж.О. Геополітичне позиціонування України в процесах Євроінтеграції: автореф. дис... к. політ. н.: 23.00.02 / Жанна Олегівна Панченко; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2006. – 19 с.

Дацків Ігор, Ролінська Ольга Український і зарубіжний досвід реалізації державної інформаційної політики у сфері європейської інтеграції (кінець ХХ – початок ХХІ ст.)

У статті розглянуто формування державної інформаційної політики у відповідності з інформаційною політикою ЄС, яке є актуальною проблемою України в її прагненні до суверенності, рівноправного входження у міжнародний інформаційний простір і забезпечення економічної та політичної стабільності держави. Охарактеризовано тенденції інформаційної політики Європейського Союзу, визначено вплив євроінтеграційних факторів на світову та національну політику та на процес формування інституційної бази інформаційної політики України.

Ключові слова: Україна, Європа, Європейський Союз, Європейська інтеграція, інформаційна політика, держава

Дацкив Игорь, Ролинская Ольга Украинский и зарубежный опыт реализации государственной информационной политики в сфере европейской интеграции (конец ХХ – начало ХХІ в.)

В статье рассмотрено формирование государственной информационной политики в соответствии с ин-

8. Шагун В.Т. Інформаційна політика України як детермінанта формування громадської думки у сфері євроатлантичного співробітництва: автореф. дис... к. політ. н.: 23.00.02 / Володимир Тимофійович Шагун; Чорномор. держ. ун-т ім. Петра Могили. – Миколаїв, 2012. – 20 с.

9. Осадча Н.В. Характеристика процесу інтеграції України до Європейського Союзу (ЄС) / Н.В. Осадча // Економічний вісник Донбасу. – 2011. – № 3 (25). – С. 71-81.

10. Пелепей Н.П. Формування інформаційного простору і державної інформаційної політики в Україні / Н.П. Пелепей // Науковий вісник. – Ірпінь, 2005. – № 1 (28): Економіка, право. – С. 16-25.

11. Концепція державної інформаційної політики: Проект. – 2009 // Верховна Рада України. Законопроекти [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://gska2.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?id=&pf3511=35530

12. Дрешпак В.М. Концептуальні чинники формування державної політики України у сфері засобів масової інформації: дис... канд. наук з держ. упр.: 25.00.01 / Валерій Михайлович Дрешпак; Дніпропетровський регіональний ін-т держ. управління. – Дніпропетровськ, 2005. – 237 с.

13. Баровська А.В. Механізми реалізації державної інформаційної політики у сфері європейської інтеграції: дис... канд. наук з держ. упр.: 25.00.02 / Анастасія Валеріївна Баровська; Акад. муніципального упр. – К., 2010. – 259 с.

14. Головка-Гавришева О.І. Правові аспекти участі України в євроінтеграційних процесах / О.І. Головка-Гавришева // Актуальні проблеми державного управління процесами європейської та євроатлантичної інтеграції: Наук.-інформ. збірник / Національний центр з питань євроатлантичної інтеграції України / Володимир Павлович Горбулін (заг.ред.). – К.: Євроатлантикінформ, 2005. – С. 54-57.

15. Термінологічний словник [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://deputat.pp.net.ua/politologija/slovyk.htm>

16. Morgan G. The Idea of a European Superstate / Glyn Morgan. – Princeton: Princeton University Press, 2005. – 212 p.

17. Конституція України від 28.06.1996 р. №254к/96-ВР, із змінами // Верховна Рада України. Законодавство України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>

18. Е-майбутнє та інформаційне право / В. Брижко, В. Цимбалюк та ін.; За ред. д.е.н., проф., члена-кореспондента Академії правових наук України М. Швеця. 2-е вид., доп. – К.: НДЦПІ АПРН України, 2006. – 302 с.

19. Державне управління: словник-довідник / Укладачі: В. Бакуменко (кер. творчого кол.), Д. Безносенко, І. Варзар, В. Князев, С. Кравченко, Л. Штика. За заг. ред. В. Князева, В. Бакуменка. – К.: Вид-во УАДУ, 2002. – 228 с.

20. Ковальова О.О. Стратегії євроінтеграції: як реалізувати європейський вибір України: [монографія] / О.О. Ковальова. – К.: Інститут держави і права ім. В.М. Корецького, 2003. – 340 с.

формационной политикой ЕС, которое является актуальной проблемой Украины в ее стремлении к суверенности, равноправного вхождения в международное информационное пространство и обеспечение экономической и политической стабильности государства. Охарактеризованы тенденции информационной политики Европейского Союза, определено влияние евроинтеграционных факторов на мировую и национальную политику и на процесс формирования институциональной базы информационной политики Украины.

Ключевые слова: Украина, Европа, Европейский Союз, Европейская интеграция, информационная политика, государство

Datskiv Igor, Rolinska Olha Ukrainian and foreign experience of realization of public informative policy is in the field of European integration (end of XX – early of XXI century)

In the article, forming of public informative policy is considered in accordance with informative politics of EU, that is the issue of the day of Ukraine in her aspiring to sovereignty, equal in rights included in international informative space and providing of economic and political stability of the state. The tendencies of informative politics of European Union are described, influence of eurointegration factors is certain on a worldwide and national policy and on the process of forming of institutional base of informative politics of Ukraine.

Keywords: Ukraine, Europe, European Union, European integration, information politics, state

Рецензенти:

Тодоров І.Я., д.і.н., професор

Тригуб О.П., д.і.н., професор

Надійшла до редакції 03.03.2016 р.